

ונראה ברור שגם לר' יוסי שעות היום מה שנחשב מהנץ ער השקיעה זה תלוי רק בגוף השמש שרק בזה שייך לקבוע השעות לפי הלוח השמש, וכל דינא דר' יוסי זה רק היכא שיש דין התורה ובא השמש, בזה ס"ל שתלוי בשכלה נצוצי החמה, ולר' יוסי זה תלוי בדין לילה של כל התורה (ויש לי להאריך בזה ואכ"מ) אבל נץ החמה שאין זה תחלת דין היום (ורק לענין שעות היום שייך לענין זמן ק"ש) שתלוי בעלות השחר, וזה גם לשון התורה השמש יצא על הארץ זה גוף השמש, ואף שזה קצת מחודש לחלק בלשון התורה בין השמש יצא לבין ובא השמש, ומ"מ כן נראה ברור וכמש"נ בעה"י והקב"ה יאיר עינינו בתורתו.

ד. ובעיקר הכרעת הגר"א נגד שיטת ר"ת, יש להדגיש עיקר יסודי בהכרעתו (ובודאי שאין אנו שייכים להכריע בין ראשונים כמלאכים, אבל אחרי שרבינו הגר"א וכן הגאון ר"ז הכריעו בזה בתוקף ועוז וכן התפשט הדבר, אנו באים לבאר בטעמם ונימוקם) ששיעור ד' מילין זה באופק א"י, וזה ברור מהחוש והמציאות שבמקומות הנוטים יותר לצפון מתארך יותר ויותר עד שמתקרב לעלות השחר (ובזכרוני שכבר האריך בזה בס' אור היום, והלום ראיתי בס' מועדים וזמנים להגאון ר"מ שטרנבוך שליט"א שג"כ מבאר בזה) וא"כ אליבא דאמת מעולם לא יצאה הוראה מפי הראשונים לנהוג למעשה כפי שי' ר"ת כיון שלא אמרו יותר מד' מילין, ואדרבה כולם כתבו שהזמן בצאה"כ, וזה כדבאר הגר"א שזה דלא כרבינו תם.

ומתבאר בדברי הגר"א שאין שום קיום למה שנהגו בכל תפוצות ישראל (ואני כופל שאין אנו מכניסים ראשינו, אלא לבאר דברי הגר"א ועוד) אלא לפי שיטת הגאונים והגר"א, כי לשי' ר"ת ורמב"ן מתאחר הרבה צאת השבת כפי הנטי' לצפון כאמור, וכלשון הגר"א שבמדינות הנוטים (לצפון) לא באה האור כלל בקיץ. ובכל הפוסקים, ובכל מקומות ישראל, היתה הלכה רווחת דג' כוכבים הוי לילה, והמדקדקים יותר החמירו לקבוע שזה כבר כוכבים בינונים, אבל להאריך כפי השיעור ד' מילין ובכל מקום יותר ויותר לא פשטה הוראה כזאת בישראל. (כמובן של"ש לקבוע על יחידים ממש).

ובאמת יפלא שכל גדולי הדורות ובכללם מהר"ם אלשאקר, ומה שהביא בשם הגאונים, וכן שאר הפוסקים כל אחד כפי שיטתו שלא בארו המציאות הפשוטה שחז"ל דברו באופק בבל וא"י ושה משתנה לפי המקום והזמן, ורק רבנו הגר"א ז"ל באר מציאות זאת (ודבר פשוט זה הי' נעלם עד כדי כך שגאון גדול כבעל פתח הבית הביא דברי הגר"א שזה משתנה בכל אופק, וכתב ע"ז שזה דוחק. והדבר מבהיל, דמה שרבנו הגר"א ז"ל צווח מצד החוש והמציאות, לכתוב ע"ז שזה דחוק ששיעור הגמ' רק באופק שלהם).

וגם זה בעצמו מהראיות העצומות שהוכיחו הגר"א והגר"ז שיטתם, שענינו הרואות שהשמים כבר מלא כוכבים הרבה לפני שיעור ד' מילין (ושייך רק לומר שנחלשו החושים לראות מיד עם ג' רבעי מיל, אבל שרואים יותר לא ניתן להאמר) ולשון הגר"א שענינו הרואות שמעה"ש עד הנץ שיעורו יותר, ובפשוטו לא הו"ל לרבינו ז"ל להביא מעלה"ש אלא מזה גופא שרואים ג' כוכבים בזמן מוקדם כנ"ל, ומה שרואים מעלה"ש עד הנץ, זה גופא רואים מהשקיעה עד ד' מילין, אלא עיקר

ההוכחה שענינו ראות כוכבים לפני ד' מילין, ונקט מה שלר"ת השיעור כמו מה שלכו"ע בזמן עלה"ש עד נץ החמה, שזה גם לדירן, וע"ז מק' שזה ודאי שיעור ארוך, אבל משקיעה עד צאת הכוכבים זה הרבה פחות, וגם ששיעור ד' מילין זה לא בכל מקום, וע"ז מביא שענינו ראות, במקומות דהראשונים והגר"א, שמעלות השחר יש הרבה זמן יותר, וא"כ שיעור צאת הכוכבים זה לא הך שיעורא, וכבר חתרו רבים לישב, וביחוד הרחיב בזה אחד מחכמי ירושלים הגר"ח דרוק ז"ל בחיבורו המקיף לביה"ש אורות חיים ועי"ש בשם ראשונים שהכוונה ג' כוכבים במערב, אך עדיין תמיהת הגר"א לא זזה ממקומה כי מימרא שלימה נאמרה בש"ס ג' כוכבים לזמן לילה, ואנן ניקום וננימא שאף כשהשמים מלא כוכבים עדיין יום, ואין זה רק בגדר דוחק, אלא היפוך המימרא, שנא' ג' כוכבים, ואנחנו אומרים שמים מלא כוכבים עד סוף מערב.

והאמת הברור שכל הפוסקים מרב עמרם גאון ששלח סדורו בכל תפוצות ישראל והביא להא דג' כוכבים הוי לילה, וכן כל הפוסקים ראשונים ואחרונים שנקטו בסתמא ג' כוכבים ועיין גם בס' דברי אמת בתחילת הספר במה שהעידה אשה שכבר ה' ג' כוכבים זה שקר מפורסם לומר שנתכונו לג' כוכבים בסוף המערב, וכן זה מקובל ושגור בכל תפוצות ישראל, שע"י ג' כוכבים הוי לילה, וזה נראה כחוכא לומר שהמכוון לאחר שהשמים מלאים כוכבים. ויוצא לפ"ז שסמכו על פשטות הסוגיא בריש פסחים ועוד שעד צאת הכוכבים יממא הוא, ומשמע סתמא דהסוגיות כר' יוסי לענין ביה"ש, וכמו"ש המשנ"ב סי' קלג בשעה"צ ס"ק כ"א עיי"ש אך גם המשנ"ב שם לא כתב כן אלא לענין תפילת המנחה, בשעת הדחק. אבל לענין שבת החמורה שבמקור הסוגיא דביה"ש נפסק בפירוש הלכה כר' יהודה לחומרא תמוה מאוד לסמוך על הסוגיא דריש ברכות ופסחים שקאי אליבא דר' יוסי וע"ז צווחו הגר"א והגר"ז ז"ל להזהר בשקיעת החמה הנראית לעינינו.]

ובזה נבין במה ששמענו מהרבה גדולים שכשהגיעו לאה"ק אמרו שהמציאות מוכרחת כאן כשיטת הגאונים והגר"א, וכן שמעתי מנכדי הגאון ר"א שאג ז"ל שבתחילת בואו לעיה"ק ירושלם ה' מרעיש על מה שלא חוששים לדעת ר"ת ורמב"ן ושאר ראשונים, ואח"כ לא נשמע קולו, וכאשר נשאל השיב שע"י שרואה כל לילה ולילה מציאות הדברים הוכרע אצלו שכן האמת כהגאונים והגר"א ויפלא שאדרבה שיעור ד' מילין נאמר דוקא באופק א"י ורק כאן מציאות זאת שאז כלה כל האור, אלא שעניניהם שפיר חזו שבאותו זמן שנהגו שזה לילה במקומות בחו"ל, באותו זמן בא"י כבר יוצאים כוכבים בהרבה זמן קודם, וא"כ גם התם וגם הכא נהגו בתחילת צאה"כ שזה לילה. ולענין השקיעה כבר כתבנו שזה מהתימה שלא חששו, וי"ל שסמכו על דין דכוכב אחד יום, וזה גם מתאחר קצת במקומות הנוטים, וזה דעת הר"מ בפ' המשנה וכן הברטנורא פ"ב בשבת, ולשונם ברור כהגאונים, ורק כוכב אחד יום, ואכמ"ל ובס' אורות חיים שגה בזה שמביא מהברטנורא שפוסק כר"ת.

והמעין יראה שהרבה גדולים שכתבו שהלכה כר"ת כוונתם ברורה ומפורשת להוציא מדעת היראים שתחילת השקיעה לילה, אבל לא כיוונו כלל לאפוקי מדעת הגאונים, ואבוהון וכולהו הרדכ"ז בתשובה ח"ד, אלף שנ"ג שכל דבריו רק נגד

היראים ולא ראה שיטת הגאונים, ומה שקראו שיטת ר"ת זה צאת הכוכבים, שכבר נתבאר ע"י הגר"א שזה לא כר"ת אלא כשיטתו שהיא שיטת הגאונים, וכן רבינו החת"ס או"ח סי' פ' שכתב שאנו קיי"ל כשיטת ר"ת, והמעין הישר יראה בבירור שכוונתו להוציא משיטת היראים, וזה כל תשובתו שם, ונראה שלא ראה כלל דברי הגאונים המובא בר"מ אלשאקר שציין הש"ך. ומה שקורא שיטת ר"ת מפורש שם שזה ג' רבעי מיל קודם צאה"כ, וכוונתו בודאי שלא יציאת כל הכוכבים, אלא תחילת יציאת הכוכבים, וזה שיטת הגאונים, ורק שלא חשש לשקיעה הנראית לעינים, ומ"מ כתב שפורשים כשעה לפני כן, וזה קרוב לדין כוכב אחד יום, ותמיהני על כמה מהמחברים החשובים שמעתיקים שיטת הרדב"ז והחת"ס ועוד, כשיטת ר"ת, ומעלימין עין, אולי בשגגה, ממש"כ ושנראה ברור למעין.

ומהראיות שהביאו גרולי הדורות [והנני משלש כי אנו רק מעתיקים ומנמקים טעמם של גרולי המורים שהכריעו ההלכה] מגוף הלשון שקיעת החמה אשר זה מתפרש ברור לשיטת הגאונים שזה דבר הנראה לעין, ואם הכוונה כפירוש ר"ת, הרי אין זה זמן הנראה לבנ"א ומה שייך לקבוע בתור זמן שאז מתחיל בה"ש, ולשון החת"ס בתשובה הנ"ל שביה"ש ג' רבעי המיל לפני צאה"כ, והנה ה' מוכרח רבינו החת"ס לתת סימן מן המאוחר אל המוקדם]. ועיין מהר"ם אלאשקר [ובלח"מ] שר"ת פירש כן לשיטת חכמי ישראל, ולפ"ז הכריע שכיון שכבר הודו חכמי ישראל ל"ש לקרא לזה שקיעה, וניכרים דברי אמת שכבר הביא הגרעק"א בגליון בפסחים צד: בשם ר"ת שהאמת כחכמי ישראל כדאמרי' בתפילה ובוקע חלוני רקיע עיי"ש, ושקיעה היינו ששוקע בסוף חלונה [וכידוע שכבר כתבו הרמח"ל והגר"א ז"ל לבאר הגמ' עפ"י פנימיות הדברים, ואין הדברים כפשטם] ובתורי"ד שבת פי' כר"ת, וכיאר זה לפי חכמי אומות העולם, וכמה ממחברי זמנינו מצאו מציאה בזה לבאר שיטת ר"ת כפי המציאות, אבל המעין בלשון הרי"ד יראה שעדיין לא מצאו מזור ותרופה, כי באמת נראה שהרי"ד רצה לפרש שקיעת החמה שיש שקיעה במציאות, וכותב שם ששקיעה היינו שנעלמת מן העולם, ולשונו שם שאילו ה' עולה אדם על ההרים עדיין היה יכול לראותה, ודבריו ז"ל שם כי זה שאחר ד' מילין אין כבר השפעת אור השמש מפני שהשמש עדיין אז טרם שקעה רק בשבילנו שאנו עומדים למטה. אבל אם אחד יגביה רום עדיין יראה השמש "שעדיין לא נעלמה מכל העולם כולו", ורואים בעליל שבא לבאר גם מה זה שקיעה כמו שלהגאונים מתחיל השקיעה של גוף השמש, והרי"ד מבאר שכן הוא ממש, כשהשמש נעלמת מכל העולם כולו, מתחיל השמש לשקוע ולהעלם מן העולם, ועד ג' רבעי מיל זה לילה, ומה נעשה שאין שקיעה כזאת ורק שבמרחק מאתנו ד' מילין השמש שוקעת, וזה לא שקיעה הנראית לנו, וגם לא שקיעה אמיתית של השמש בעצמותה [ולשון הרי"ד שייך רק אי נימא דכששוקעת בסוף ד' מילין אז היא נעלמת לגמרי מן העולם כלשון בעל המאור בר"ה שזה תהום ולא ישוב, וכידוע שהחוש מכחיש שהשמש סובבת ולפי לשון הפסוקים ולשון בנ"א] כל הכדור, וכבר נזכר בזה"ק כנודע]. ואם השקיעה של ר"ת יסודתו בהרי קודש עפ"י פנימיות הדברים [אשר גם בפשוטו לא שייך לקבוע בזה סימן לבנ"א בביה"ש], הרי מציאות כזאת של שקיעה שיעלם מן העולם לא קיים כלל, ומש"כ הרי"ד שבתוך ד' מילין אילו ה'

אדם עולה על הר. ה' רואה השמש. נראה ברור כוונתו כל זמן שיש בעולם שמש, לא איכפת לן מה שאין אנו רואים, שאם יעלה על הר יראה, ומציאות זה קשה לשמוע שעד ר' מילין יכול לראות מן ההר ובג' רבעי מיל יראה שקיעה, ובמציאות הפשוטה הרבה קודם ר' מילין כבר לא יראה, ובתור לו יצויר לא שייך להגדיר שיעור ר' מילין, ושייך רק שבסוף ר' מילין השמש מתרחקת ובא האור לגמרי, אבל אין שם שקיעה של ג' רבעי מיל לפני סוף ר' מילין וגם אין שקיעה ממש, סוף דבר – לא הרווחנו כלום בזה מצד החוש והמציאות, והתמיהה קמה וניצבת.

ובעל הלכות גדולות שכל דבריו דברי קבלה, הביא בהלכות חנוכה להך מימרא דכוכב אחד יום וג' לילה, ובאר הר"ן כונתו שזמן הדלקת נר חנוכה זה משתשקע החמה, ולכן כתב הדין לערב שבת להדליק בעת השקיעה ממש לפני שיש ב' כוכבים, והנה ודאי כונתו ברורה על שקיעת גוף השמש הנראית לעינינו, שאם על השקיעה כפיר"ת, מי כהחכם יודע לראות שקיעה זאת ולצמצם בזמן של כוכב אחד, וגם אין שום ספק שאין כונתו כשהשמים מלאים כוכבים ולראות כוכב אחד במערב.

ואגב למדנו הלכתא רבתא מהבה"ג בדין נר חנוכה שמצותה משתשקע החמה, שאין זה דוקא תחלת שקיעה שכבר חל בין השמשות, אלא אפי' ס"ל כוכב אחד יום, מ"מ זמן הדלקת נ"ח בשקיעת החמה, וכן המנהג כידוע מקדמת דנא בעיה"ק ירושלים ת"ז.

ובזה נעמוד בסוד קדושים הרבה מגדולי ישראל בדורות שלפנינו שקבעו בברור, ההלכה כהגאונים, ולא רצו לקבוע להחמיר באסור תורה לשני הצדדים. ובכללם הגאון ריש גלותא רבבל בעל בן איש חי וצוק"ל, והגר"ע יוסף שליט"א ביביע אומר התמרמר עליו ששבקי' לחסידותי'. ואני בעניי אומר כי חלילה וחלילה לא שבקי' לחסידותי', והן הן גבורותיו וחסידותו לקבוע ההלכה הברורה באיסור סקילה ובמצות יום שמיני דמילה וכיו"ב כדי שלא יצא שום מכשול ח"ו להקל נגד ההלכה הברורה להם ז"ל והדר הוא לכל חסידיו זיע"א.

והנני להעיד נאמנה מה ששמעתי מפי הרב הגאון בעל אורות חיים ז"ל בעת שעמד להו"ל חבורו ושם פעמיו לרבנו הגדול בעל החזו"א זיע"א לשמוע חו"ד הטהורה, ומיד כאשר חזר ירושלימה סיפר לי [כמין ימא לטיגנא] אשר רבנו ז"ל אמר בעוז ובתוקף דעת קדושת תורתו שהלכה זו הוכרעה, וביחוד ע"י רבנו הגר"א ז"ל ואין בזה ספק. ויראתי להעלות על הכתב כל לשונו הק' אשר אמר לי [וכאשר שאלו הרב הגאון הנ"ל אם יש לו רשות להדפיס חבורו שבא לחזק שיטת ר"ת, השיב לו רבנו ז"ל כי לדעתו הרשות לכל אחד לפרסם כאשר נראה לו].

וידוע שרבנו ז"ל ה' מדקדק לזמן שרואים לעינינו ג' כוכבים בינונים, וזה בערך כארבעים או ארבעים וחמש אחר השקיעה [ובירושלים כמרומה שנראין כוכבים לפני זמן זה]. וזה עפ"י הגמ' דג' כוכבים הוי לילה, ואף שאין לזה מקור בשיטות הראשונים לאחר כ"כ ראית הכוכבים לאחר ג' רבעי מיל, ורבנו הגר"א ודאי לא ס"ל כן, מ"מ כיון שאין ברור לנו כ"כ השקיעה בדיוק וגם זמן צאת הכוכבים, לזה החמיר עד שברור לעינים. וגם נלענ"ד כי אחז צדיק דרכו בקודש כמנהג אבותינו בכל תפוצות ישראל וזה כשנראה בעליל ג' כוכבים.